

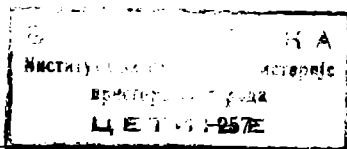
Бијели Павле

(Наставак)

II

Друго важно питање на које треба да се одговори је одакле је био тај Бијели Павле: да ли је заиста био из Дукачина? Нема ни ту другог начина него примити народно предање као тачно. Немамо никаква разлога да не примимо као тачно казивања из предања да је Бијели Павле био из области Дукачина. Јер, и таква предања о пореклу појединих родова из других места по правилу су увек тачна. Потомци неког човека, који су једини и заинтересовани у томе, памте место одакле је он био, нарочито ако је он био угледнија личност. Обично се нема разлога да се крије место порекла, ма да има и таквих примера: кад је неко избегао због „крви“, злочина и сл., па треба да сакрије своје порекло. Код Бјелопавлића је опште предање да је њихов предак Бијели Павле био из Дукачина, и томе треба веровати. У прилог истинитости тог предања говори и то што је и међу данашњим арбанашким становницима на тлу некадашњег Дукачина веома живо предање да је одатле био Бијели Павле или, како га они зову, Паљи Бард. То је и код нас на Балкану редак пример да се је о сеоби једног човека очувала жива успомена и у крају из ког је он отишао и у крају у који је дошао. И то о сеоби која је извршена пре 600 - 700 година! Била је то свакако знаменита личност, кад је остала у тако дуготрајној и живој успомени и у крају из ког је отишла, јер се о исељеницима по правилу уопште врло мало води рачун: појединци, породице и читави родови, који се иселе из неког места или краја, врло брзо падну у њему у заборав.

Најтеже је, на основи предања, утврдити кад је Бијели Павле могао доћи у Зету. Хронологија је у предањима те врсте најслабија страна, нарочито кад се тиче тако великог временског отстојања, као што је у овом случају. Помаже, унеколико, бројање пасова, генерација. У овом случају, међутим, имамо ослоњаца и у једној писаној вести и, у другом реду, у другим елементима народног предања.

Као што сам већ навео у почетку, најстарији писани помен Бјелопавлића је из 1411 године, када се они помињу под тим родовским именом и као група која броји изванредан број одраслих мушких чланова, војника. Били су они тада развијени, у најмању руку, као род, а за развитак рода потребно је да протекну најмање три генерације или око деведесет година. Према томе, Бијели Павле могао је живети најдоцније у почетку 14 века. Петар Шобајић, узимајући у обзир пасове које Бјелопавлићи набрајају до Бијелог Павла (19), дошао је до закључка да је Бијели Павле дошао у Зету око 1300 године, дакле знатно пре косовске битке. Шобајић налази ослоња за тај закључак још и у томе што једно предање вели да је Бијели Павле био на двору цара Душана и што га предања уопште доводе у везу са краљем Јеленом (+1314).¹²

Несумњива је, дакле, чињеница да је Бијели Павле доспео у Зету много пре косовске битке и много пре Турака. Према томе, предања која бегство Павлово доводе у везу са Турцима и косовском битком нису тачна. Ипак, нису ни сасвим без вредности. Арбанашке верзије не говоре толико о Турцима колико о Татарима. За Татаре се, ипак, зна и у Бјелопавлићима: поменуо сам причу о сабљи која је била одузета неком татарском војсковођи, кад су се Татари тукли са Србима на Црном Дриму, а која је после припадала Ивану Црнојевићу. Ма како изгледала, на први поглед, невероватна та казивања, о Татарима, она, ипак, нису без стварне основе. Јер, било је, у то време, и код нас страдања од Татара и била је једна битка с њима баш на Црном Дриму, а та је морала изазвати тежак потрес и у Дукацину, који је тако близак Црном Дриму. А Татари су продирали и даље на север, све до Скадра, па, према томе, пролазили и кроз сами Дукацин. Били су, заиста, и у Дукацину, у данашњој Метохији.

Бугарска је, у средњем вијеку много и често страдала од Татара. Страдале су од њих и тадашње српске и хрватске земље. Татарска најезда је знатно ометала развој тадашње Србије у времену од 1241 па до краја 13 века. Татари су, 1241, избили на Јадранско Море. Том приликом тешко је страдао Котор, а сасвим су били разорени градови Свац и Дривост. Преко Босне, Србије и Бугарске Татари су се нагло вратили тада (децембра 1241) на доњи Дунав.¹³

12) Нав. дело 240—242.

13) Јиречек — Радоњић: Историја Срба (Београд 1922) 226.

Сукоби са Татарима за време владавине краља Милутина (1281-1321) били су од већег значаја. Год. 1282, један одред Татара, што су га у Србију били упутили Византинци, продро је до Липљана и Призрена, али су их Срби сасвим уништили на Дриму, а 1285 Шишман, господар Видина, продро је био с војском од Бугара и Татара до Пећи, али се је повукао не постигавши жељени успех: хтели су да опљачкају српску архиепископију, цркву св. Спаса.¹⁴

Кад се имају у виду ове чињенице — упади Татара 1282 и 1285 у област из које је, по предању, био Бијели Павле — као и чињеница да је после смрти краља Ст. Уроша I, 1276, западни део Зете и Травунију добила на управу његова удовица, Францускиња краљица Јелена (+ 1314), са којом бјелопавлишко предање доводи у везу Бијелог Павла, заиста је тешко одбацити као безвредна народна предања о пореклу Бијелог Павла и о времену његова живота. Јер, арбанашке верзије о бежању Павлову из Дукачина услед провале Татара и бјелопавлишко везивање Бијелог Павла за време и рад краљице Јелене толико се слажу с другим утврђеним чињеницама да се морају узети као тачне у основи својој. Према томе, Бијели Павле је доспео у Зету из тадашњег Хвосна осамдесетих година 13 века. Време од 125 година, од његова досељења па до 1411, када се први пут помињу Бјелопавлићи у писаним изворима, било је довољно да се од његова потомства развије род.

Осврнућу се укратко на чињеницу што се у Бјелопавлићима сеоба Бијелог Павла доводи у везу са најездом Турака, а у Метохији, код Арбанаса, у везу са провалом Татара. Код Арбанаса у области Дукачина очувала се је у живој успомени провала Татара, јер су они у два маха допирали у ту област и по њој пустошили. Био је то крупан догађај и сасвим је природно да се је тако дубоко усекао у народно памћење. Провале Татара нису се у Зети ни осетиле, јер нису допрле у њу; те провале су за зећанско становништво биле, ипак, нешто далеко. Најезда Турака и косовска битка, тако судбоносне по читав српски народ, одјекнуле су јаче и у самој Зети и имале значајнијих последица по њен даљи развитак. Отуда је дошло до тога да се и у народном памћењу за догађаје око 1389, као једне од најзначајнијих година и прекретнице у историји српскога народа, вежу многе личности и догађаји из времена пре и после 1389 год. Косовска битка и пропадање појединих српских државица имало је као

¹⁴) Нав. дело 245—246: Животи краљева и архиепископа српских од архиепископа Данила II (Српска књ. задруга, Београд 1935), 84, 88—89.

последницу и склањање многих родова и којединаца из Старе Србије, Босне и Херцеговине у планине данашње Црне Горе и Источне Херцеговине, и многа братства у Источној Херцеговини и Црној Гори су пореклом од досељеника из тога времена. Бијели Павле је дошао раније али под утицајем новонасталих готово општих предања о досељавању предака многих братстава после косовске битке као и под великим утицајем саме најезде Турака, помутило се је у Зети предање о Бијелом Павлу, па је његов долазак померен и везан за најезду Турака и косовску трагедију. То утолико лакше што се, са временским удаљавањем од 13 века, губило и осећање разлике између Татара и Турака. Напоследку, код Срба је био велик утицај народне песме и литературе, у којима је Косово централни догађај, а код Арбанаса таквих утицаја није било, јер је писменост сасвим незнатна, а косовска трагедија има сасвим споредан значај у њихову народном предању.

Према изложеном, народно предање о пореклу Бијелог Павла из доцније области Дукачина и о његову пресељењу у вези са провалом Татара толико је убедљиво да у његову тачност не треба сумњати. Против њега не само да не говоре него га баш потврђују друге историске чињенице.

Остало је да се каже још нешто ко је могао бити тај Бијели Павле. Нема сумње да је то била нека угледна и утицајна личност. Бјелопавлићка предања о светој Краљици и Павлу Ликогаћи могу се схватити тако да је тај Павле уживао знатну подршку краљице Јелене Анжујске. Већ је П. Шобајић дошао до закључка да Бијели Павле није могао бити син Леке Дукацинског.¹⁵ Дукацини су били знаменит арбанашки властеоски род. Њихов родоначелник Гин Тануш добио је 1281 наслов „дука“ од византијских Палеолога или од српског краља. Владали су облашћу између Леша и Фандија, а главно им је седиште било у самој вароши Лешу на ушћу Дрима. У Лешу су се држали далеко до у турско доба. Сем правих Дукачина, било је још других њихових линија.¹⁶ Међу Дукацинима била су и два Павла. Год. 1444 издана је у Скадру, у име млетачког дужда и владе, једна повеља Павлу Дукацину и његову брату Леки, синовима Тануша Дукачина.¹⁷ Иван Јастребов видео је у цркви у Орошију

¹⁵) П. Шобајић: нав. дело 246—247.

¹⁶) М. Šufraj: *Srbi i Arbanasi* (Beograd 1925) 123.

¹⁷) S. Ljubić: *Skadarski zemljišnik od god. 1416*. „*Starine Jugosl. akad.*“ XIV (Zagreb 1882) 54—57.

велик крст од дрвета, окован сребром, чију је израду платио, 1447, Sinog Polo Duchugin.¹⁸

Наш Бијели Павле није могао бити ни син ни брат Лекин. Он је могао бити само какав мањи властелин подложен томе властеоском роду или неки мање значајан његов члан. Знатну тешкоћу у ближем одређивању његове личности претставља и то што ни име Павле ни надимак Бели-Бијели нису баш ретки и што је само име Pali Bardh (Бијели Павле) било често код средњовековних Арбанаса.

Баш у Дукацину, између река В. и М. Фанди, је место Шпал (=Св. Павле) с рушевинама цркве св. Павла. Место је важно, и ту су се држале скупштине свих дукацинских барјака.¹⁹ А у скадарском катастру од 1416 помињу се многи људи који носе име Pali (Павле).²⁰ Надимак „Бели“ („Бијели“) чест је код Срба већ од средњег века и сусреће се, сем поред имена, и у презименима, на пример: Врач Бели, Бјелокосић, Бјелогрић, Белодедић, Бљосдалић, Бјелоперјевић, Бљлогукић, Бјелотрепић, Бјеловуковић, Беомужевић и т.д. Надимак „Бело“ или „Бела“ јавља се врло рано: дед. Ст. Немање звао се је Бела Урош.

Један сличан надимак из старијег доба већ одавна привлачи на себе већу пажњу. Наиме, у тзв. Дукљанинову летопису, који је с краја 12 века, прича се, у главама 26 и 27, о Белу Павлимиру, унуку тобожњег краља Радослава. Тај Павлимир — по причању Дукљанинову — родио се у Риму од оца Петрислава и мајке Римљанке. Учествујући у грађанским борбама у Риму на страни својих сродника, он се је показао веома снажан и храбар ратник, па су га сродници и остали грађани Рима прозвали „Bello“ (лат. „bellum“, итал. bello = рат). После напада сараценског на јадранске приморске градове, а по позиву Словена, Бело, који се зове и Павлимир, враћа се и оснива Дубровник. Становници Травуније признали су га, међу првима, за краља. Водио је борбе са својим противницима у Рашкој, у којој је саградио цркву св. Петра, водио борбе и са Маџарима. Умро је неочекивано на улазу у један град у Травунији и сахрањен у цркви св. Михаила у том граду.²¹

¹⁸) И. С. Јстребовъ: Стара Сербія и Албанія. Споменик С. К. А. XLI, (Београд 1904) 181.

¹⁹) И. С. Јстребовъ: нав. дело 180.

²⁰) S. Ljubić: нав. дело 30–57.

²¹) Ф. Шишић: Летопис попа Дукљанина (Београд—Загреб 1928) 318—322.

Павле Ровински први је изнео претпоставку да је име Бјелопавлића могло најпре настати од тога „историјскога Бјелого Павла или Павлимира“ а не од Павла Ликогаће, ког је створила народна фантазија.²² И проф. Ј. Ердаљеновић је био склон да прихвати мишљење Ровинског.²³ Проф. В. Ћоровић је отишао и даље, тврдећи да одјек традиције о Бели-Павлимиру, „Бијелом Павлу“, није тешко наћи у имену племена Бјелопавлића, ма да се она касније веома помутила.²⁴ Једног владара у Требињу под именом Белу, као владара у 9 веку, помиње већ Константин Порфирогенит, и Ф. Шишић помишља да је тобожњи надимак Павлимиров можда у вези с именом тог требињског владара Беле.²⁵

Претпоставка П. Ровинског је заснована само на делимичној сличности имена „Бело Павлимир“ и „Бијели Павле“, која може били сасвим случајна, те та сличност није довољан разлог за индентификацију. А да Бијели Павле није иста личност са сасвим легендарним Белом Павлимиром, у коме Ф. Шишић налази да су стопљене две личности и два различита предања, говори у првом реду чињеница да је опште предање и код Срба и код Арбанаса да је тај бјелопавлићи Бијели Павле дошао у Зету с Истока и што многе околности говоре да су жива народна предања о Бијелом Павлу у основи тачна, тј. да је он дошао из области која је доцније прозвана Дукацином и да је дошао крајем 13 века.

На основи тога што се лица с именом Бела и сл. помињу и пре 12 века може се тврдити само то да је име Бела, Бели, Бијели код Срба рано ушло у обичај и било доста популарно. Тако исто и код Арбанаса. Значајан је у том погледу скадарски катастар из 1416. У том катастру записано је село изнад Скадра Ибарди, чији је главар Стефан И. Ибарди, а у селу живи и човек Гоци Ибарди. И у другим селима, на пример у Добреји и Рениси, помињу се људи с истим презименом, Ибарди, што значи да су били родом или пореклом из села Ибарде.²⁶ Али, више људи у разним селима носе презиме Барди, што може бити опет по селу, јер се два села зову Барди. Једно такво село је у пределу „Saldia“ и у њему више људи са презименом „Барди“. Друго такво село је у Виљеполу, а у њему се помињу тројица људи са презименом Ибарди!²⁷ Међутим, та имена села имају

²²) П. Ровинскиј: нав. дело 58—59.

²³) Ј. Ердџановић: Неке црте у формирању племена код динарских Срба. Гласник Географског друштва V (Београд 1921) 74.

²⁴) В. Ћоровић: Хисторија Босне I (Београд 1940) 146.

²⁵) Ф. Шишић: нав. дело 443—444.

²⁶) S. Ljubić: нав. дело 33, 37, 46

облик множине (Барди) и, како се у њима помињу становници истог имена, очигледно је да се села зову по својим становницима. Бард на арбанашком значи: бео. Особито је занимљиво да више лица која су тада живела у околини Скадра носи име Pali Bardi (Бијели Павле). Један такав је у селу Бардима у „Салдији“, а један у селу Рељати. Кад су у том малом пределу била истовремено два Бијела Павла (поред многих других који се зову Павле), нема сумње да су таква имена била честа и то у оној области која је тада претстављала широк појас српско — арбанске симбиозе. Име Павле било је врло омиљено, а име Бијели Павле обично. Један такав Бијели Павле могао је dospети и у Зету, а како је био угледна личност и пореклом из краја који је доцније прозван Дукацином, доведен је у везу са властеоским родом Дукачина. Можда је то извео сам Бијели Павле или неки од његових потомака, јер је то било у оно доба када су се људи служили обилато и лажним повељма да доказују своје право или тобожње племишко порекло и везе са династијама и властеоским родовима. Тим средством су се служили и прави Дукачини у 14 веку.²⁾

Арбанашки облик имена Бијели Павле, Пали Бард, можда је само преиначено и арбанашком језику прилагођено једно страно име, Polybardus. Један Полибардус помиње се у Маџарској 1407 год. (Polybardus, син Доминика од Кишвараде³⁾). Међу Арбанасима, од тога имена је лако могао постати Палибард, а Срби су то онда могли превести са Бијели Павле.

Да ли је родоначелник Бјелопавлића био Србин или Арбанасин по пореклу, на то питање тешко да ће се икада моћи да одговори. Јер, он је био из краја који је део доста простране области између Улциња, Дубровника, Проклетија, Дрима и Призрена, а која је у средњем веку претстављала појас етничке симбиозе Срба, Арбанаса и Влаха. Многобројне су успомене и трагови те симбиозе, и код Срба и код Арбанаса. Вреди неке и поменути. Тако на пример честа су предања о пореклу која доводе у везу Србе и Арбанасе. И на српској и на арбанашкој страни веома је популарно предање о петорици браће — Хото, Озро, Пипо, Красо и Васо — од којих да воде порекло пет племена. Два од тих племена су арбанашка (Хоти и Краснићи), а три српска (Озринићи, Пипери и Васојевићи). У арбанашком племену Шкрељима има

²⁾ Нав. дело 41, 46—51.

³⁾ Нав. дело 41, 47.

²⁾ М. Ш у ф л а ј: нав. дело 132.

³⁾ „Starine J. Ak.“ XXXIX 287.

група братстава млађих Шкреља, који имају предање да им је предак дошао из Босне³¹⁾. Таквих примера може се навести много с обе стране. Најзначајнији је пример да у саставу племена Куча и данас има Срба и Арбанаса. Данас Бијели Павле, бар у народном предању, припада подједнако и Србима и Арбанасима. То је појава која је, као и многе друге у тим крајевима, последица столећне српско-арбанашке симбиозе у једном доста широком граничном појасу. Поред тога што су се предања о Бијелом Павлу показала као прилично поуздан извор, та предања су значајна и по томе што су заједничка знатним деловима Срба и Арбанаса, те и по томе заслужују пуну пажњу, као особита балканска етнолошка појава.

IV

Народно предање је било повод и полазна тачка расправљању о Бијелом Павлу. У недостатку других извора, народно предање је служило и као главни извор. Народна предања, нарочито предања која излазе из оквира једнога рода или једнога мањег локалитета, су мало веродостојна и стога врло непоуздан историски извор. Па ипак, показало се је, у овом случају, да и предање такве врсте може да у основи својој садржи не само успомене него и стварне чињенице. Показало се је, наиме, да казивање о Татарима није никакав производ народне фантазије него да се ради о успомени на стварне провале Татара у данашњу Метохију осамдесетих година 13 века, а то нам је помогло да ближе одредимо и време кад је доспео у Зету родоначелник Бјелопавлића.

Народна предања могу, дакле, да послуже врло корисно као допуна и објашњење писаним изворима, кад о неком догађају или личности има и таквих извора, а као једини извор кад нема других, писаних, извора. Треба их умети само искористити. Уосталом, ни писани извори нису увек сасвим поуздани и историска наука тражи од историографа на првом месту владање научним методама критике и коришћења писаних извора. Намеће се као један од задатака наше науке да се, на основи досадашњих искустава, изради методика за искоришћавање и ове врсте грађе, тј. народних предања, којима наш народ тако обилује. Тиче се то у првом реду предања о многим градинама, кулама, црквинама и др. као и предања о разним личностима и догађајима у оним крајевима за чију прошлост и нема никако или нема довољно писаних извора.

д-р Миленко С. ФИЛИПОВИЋ

³¹⁾ А. Јовићевић: *Malesija*. Srpski etnogr. zbornik XXVII (Beograd 1923). 71.